

вторых, вербальная палитра (лексика из сферы изобразительного искусства); в-третьих, традиция и новаторство (конвергенция лингвостилистических средств и символов).

Ключевые слова: вербальная палитра, гармония, дифференциальные признаки, индикаторы визуального искусства, креативный стиль.

Korotkova Liudmyla. Differential Features of the Creative Style in English Modernist Discourse. Creativity is the fundamental feature of human nature. The ability of a human being to creativity is manifested in all the spheres of life, manifesting itself in small things as well as in the major accomplishments of civilization. The article deals with an interdisciplinary approach to the complex phenomenon of creativity. Creativity is an activity that has truly creative nature only if it has the attributes of uniqueness and originality, as well as uniqueness by the nature of the implementation and the results. Creativity is also a process. Dynamics of old and new (tradition and innovation), a sender/recipient dialogue and encyclopedic knowledge are part and parcel of the creative process. To explain the essence of the creative style we proposed a hypothesis: the creative style in English modernist discourse is sophisticated, harmonious combination of verbal and visual arts. As the result of poetological analysis, it was determined that the distinctive features of the creative style are: firstly, indicators of the visual art (fine arts technique); secondly, verbal palette (fine arts lexicon); thirdly, tradition and innovation (convergence of stylistic means and symbols).

Key words: verbal palette, harmony, distinctive features, indicators of the visual art, creative style.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2016 р.

УДК 81.11' 22:003 + 811.111'49

Юлія Лещук

Художній концепт ПАМ'ЯТЬ у віршах німецькомовних поетів єврейського походження: особливості вербалізації

Єврейська доля після Голокосту – тематичне ядро лірики багатьох поетів єврейського походження. У віршах Неллі Закс, Ельзи Ласкер-Шюлер, Пауля Целана та Розі Ауслендер, що обрані матеріалом дослідження у межах статті, невід'ємним складником життя після Голокосту є мотив травматичної пам'яті про загиблих. Специфіку поетичної пам'яті у віршованому просторі розглянуто у формі художнього концепту, який поєднує індивідуально-авторські, етнокультурні та текстуальні ознаки, а отже, дає змогу простежити імпліцитне та експліцитне наповнення мотиву пам'яті.

Особливість мотиву пам'яті про загиблих під час Голокосту – те, що це не сукупність спогадів, а всеохоплююче травматичне світовідчуття, яке локалізується в одній людині, ґрунтується на синдромі «ущіплених», що впливає на подальше життя ліричних героїв. Художній концепт ПАМ'ЯТЬ є одиницею індивідуально-авторської системи знань, у якій простежуємо такі концептуальні ознаки, як самотність, страх, утрата віри в Бога, есхатологічні настрої тощо.

Ключові слова: художній концепт, оксюморон, евфемізм, метафора, паралелізм, концептуальна метафора.

Постановка наукової проблеми та її значення. У статті аналізуються художній концепт ПАМ'ЯТЬ й особливості його мовного розгортання у віршованому просторі німецькомовних поетів єврейського походження. Художній концепт ПАМ'ЯТЬ моделюється крізь призму Голокосту та знаходить у віршах найнесподіванішу мовну об'єктивацію.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблему єврейства, єврейської ідентичності та особливості її вербалізації в ліриці після Аушвіцу розкрито в наукових розвідках Петра Рихла, Марселя Райх-Раніцкі, Петера Майєра, Тео Бука, Беди Алеманна й ін. Дослідження лірики Голокосту здійснено з перспективи її інтертекстуальності, лингвостилистичних особливостей.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – дослідити один із мотивів лірики про Голокост (мотив пам'яті про загиблих). **Завдання дослідження** – визначити поняття пам'яті в поетичних текстах як художній концепт за допомогою виявлення та аналізу в ньому особливостей імпліцитного (етнокультурна й індивідуально-авторська складові частини) та експліцитного (текстуальні ознаки) планів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Художній концепт розглянуто як одиницю індивідуально-авторського світовідчуття. Структура художнього концепту представлена ієрархічною єдністю трьох елементів – етнокультурних, індивідуально-авторських та текстуальних ознак. Етнокультурний складник художнього концепту ПАМ'ЯТЬ німецькомовних поетів єврейського походження, твори яких аналізуємо в межах статті, – це тексти єврейської містики, Біблії й міфів; індивідуально-авторський складник відображає специфіку поетового ставлення до світу після Голокосту, що експлікується в поетичному просторі за допомогою різних текстуальних засобів.

Петро Рихло в монографії «Творчість Пауля Целана як інтертекст» називає поетів, котрі пишуть про Голокост, «уціленими єврейськими літераторами» [3], яких об'єднують у їхній творчості «почуття загроженості, комплекс гетто, душевний дискомфорт аж до психічних розладів і затяжних депресій» [3]. Для поетів, які пишуть про Шоа, поезія – «єдине невтрачене з усіх втрат», лише вона «здатна сублімувати пароксизми травмованої свідомості» [3, с. 466]. Лірика розглядається митцями як засіб доступу до трансцендентального, місце, де містика смерті («Todesmystik») і містика слова («Wortmystik») збігаються.

Вірші Неллі Закс науковці охарактеризовують як «благання, марево крізь сон, поклик на допомогу» [7, с. 228]. Центральний мотив її збірок – мотив смерті та метафізичне її подолання за допомогою мови. Поетеса намагається віднайти «das ertrunkene Wort» («слово, що втопилося») і говорить, за словами Б. Алеманна, мовою мертвих. Неллі Закс звертається до мертвих, як до живих. Вони видаються навіть ближчими, ніж живі, вони навіть ближчі, ніж власне життя. Значущим у цьому відношенні є вірш «Хор врятованих» («Chor der Geretteten») [6, с. 670]:

Wir Geretteten,
Aus deren hohlem Gebein der Tod schon seine Flöten schnitt,
An deren Sehnen der Tod schon seinen Bogen strich –
Unsere Leiber klagen noch nach
Mit ihrer verstümmelten Musik.
Wir Geretteten,
Immer noch hängen die Schlingen für unsere Hälse gedreht
Vor uns in der blauen Luft –
Immer noch füllen sich die Stundenuhren mit unserem
tropfenden Blut [...]

Якщо в П. Целана євреї, котрі пережили Голокост, – «уцілілі» («ті, які пережили») («Überlebte»), то в Неллі Закс – «Врятовані» («Gerettete»). Хто міг урятувати євреїв від гибелі? Чи, можливо, дієприкметник «Gerettete» є гіркою іронічною алюзією на слова з молитви «Спаси нас, Господи» («Herr, rette uns»): «Спаси нас, Господи, Боже наш, і збери нас з-поміж язичницьких народів, щоб ми могли дякувати Твоєму святому імені і хвалитися славою Твоєю» (Пс. 105:47) [2, с. 470]. У вірші наскрізним є звернення «Врятованих» («Gerettete») у формі хору до неживих. Смерть – невід'ємна складова частина їхнього життя, «фізіологічна закарбованість» смерті в житті підсилюється через візуалізацію автором у поетичному просторі цього мотиву: із людських кісток смерть вирізьблює собі флейти («Aus deren hohlem Gebein der Tod schon seine Flöten schnitt»), із сухожилля натягує луки («An deren Sehnen der Tod schon seinen Bogen strich»), при цьому «петлі висять у повітрі для їхніх ший» («hängen die Schlingen für unsere Hälse») і «кров, що капає, наповнює години» («füllen sich die Stundenuhren mit unserem / tropfenden Blut»). Окрім смерті, страх – складник життя, що персоніфікується у вірші в образі «черва, що їсть» («die Würmer der Angst»): «immer noch essen an uns die Würmer der Angst» [6, с. 670].

Життя після Шоа метафорично концептуалізується Ельзою Ласкер-Шюлер у вірші «Weltende» («Кінець світу») [6, с. 597], зокрема в рядках:

Das Leben liegt in aller Herzen
Wie in Särgen.

У поетичному авторизмі «життя лежить» дієслово статичної семантики «liegen» («лежати») актуалізується в контексті вірша, набуваючи танатичного забарвлення, що інтенсифікується порівнянням «wie in Särgen» («як у гробах»). Антиномія поетичного рядка, у якому серце є вмістилищем смерті, артикулює антиномічний характер життя після Шоа – життя як смерті.

Фатальність існування метафоризується у віршових рядках:

Es pocht eine Sehnsucht an die Welt,
An der wir sterben müssen.

Емфатична конструкція «es pocht eine Sehnsucht» виділяє лексему «Sehnsucht» («туга») як ключову, яка поєднується з неозначеним артиклем «eine», функція якого в німецькій мові є виділення предмета (явища) із групи однакових. Туга має персоніфікований характер («es pocht...»). Усеохопність туги абсолютизується в лексемі «die Welt» («світ»); від туги «мусимо вмерти» («sterben müssen»). Модальне дієслово «müssen» указує на неможливість уникнути смерті, можливо, навіть на смерть як обов'язок.

Особливістю пам'яті про загиблих під час Шоа у віршах є нерозривний зв'язок із ними. Їхні голоси чути у світі. Вони виражаються в поетичному світі П. Целана так: мертві «шепочуть» («Gemurmel der Toten»), «бурчать» («Alle die Hände: / [...] lösen den murrenden Tod in den Ranken»), «моляться» («die Toten – sie betteln noch, Franz») [5, с. 392, 391, 72]. О. Пйоггелер ставить риторичне фатальне питання: «Як можна жити з їхніми голосами?» («Wie kann man mit Stimmen der Toten leben?») [8, с. 131]. Та ідея, що мертві вічно живі, об'єктивується в оксюмороні «unsterblich von soviel [...] gestorbenen Toden» [5, с. 154].

З мертвими ведеться діалог:

Wir Geretteten,
Bitten euch:
Zeigt uns langsam eure Sonne.
Führt uns von Stern zu Stern im Schritt [...]

Зв'язок між живими й мертвими концептуалізується в лексемі «Abschied» («прощання») у вірші «Chor der Geretteten» [670]. Пам'ять про прощання є вічним зв'язком між живими та мертвими, що підсилюється синтаксичною фігурою паралелізму, де простежуємо явище епанафори («der Abschied, / Der Abschied»):

Aber zusammen hält uns nur noch der Abschied,
Der Abschied im Staub
Hält uns mit euch zusammen.

Лексема «Staub» («Пил», «пісок», «порох») трапляється в Біблії: «І порошок ти їстимеш усі дні життя свого, Бог сказав Сатані» [4, с. 161]. Порох, за Аннік де Сузнель, – це не земля, а Адам у його стані подрібненості на початку [4, с. 161]. Тобто метафору «прощання в землі» можемо розуміти як завершення (смерть) і початок (народження), а отже, нерозривний зв'язок між двома сутностями.

Серед загиблих у контексті травматичної пам'яті виділяємо образ Матері. Загибель матері під час Шоа є особистим горем та мотивом віршів поетів Голокосту. У вербалізацію цього мотиву залучено поетами архетипну символіку, біблійні образи, індивідуально-авторські поетичні засоби.

У вірші Ельзи Ласкер-Шюлер «Meine Mutter» [7, с. 596] в образі матері простежено архетип янгола:

War sie der große Engel,
Der neben mir ging?
Oder liegt meine Mutter begraben
Unter dem Himmel von Rauch –
Nie blüht es blau über ihrem Tode
[...]

Янгол – безтілесна істота, призначення якої на землі – нести волю Бога людям і стихіям, він є посередником між Богом та людьми. Янгол асоціюється зі світлом: «саме слово «світло» входить у склад традиційного єврейського імені одного з янголів – Уріїл (Уркель)» [1, с. 76]. Янголи – захисники від усього злого на землі, супроводжують людей протягом життя. Мама в авторському розумінні – захисник, який іде поряд («neben mir ging»). Утрата матері як єдиної опори, певного абсолюту в житті – причина цілковитої самотності: «ich werde jetzt immer ganz allein sein», що виражається лексемами «immer», «ganz allein» [6, с. 596]. При цьому «небо, сповнене диму» («Himmel von Rauch»), яке «ніколи не буде блакитним більше над її смертю» («nie blüht es blau über ihrem Tode»), символізує не лише вічну тугу за мамою, а й може сигналізувати про підлив віри в Бога, який допустив загибель матері. «Небо, сповнене диму» імплікує дим крематоріїв, у яких спалювали євреїв у концтаборах.

У вірші «Esenbaum» наскрізною є синтаксична фігура стилістичного паралелізму, в анафоричній позиції простежуємо повтор словосполучення «meine Mutter» [5, с. 665]:

Esenbaum, dein Laub blickt weiß ins Dunkel,
Meiner Mutter Haar wird nimmer weiß.
Löwenzahn, so grün ist die Ukraine.
Meine blonde Mutter kam nicht heim.
Regenwolke, säumst du an den Brunnen?
Meine leise Mutter weint für alle.

Образ мами, яка померла, імплікує евфемізм «*meine leise Mutter*», яка «плаче за всіх» («*weint für alle*»). Гіперболізований характер плачу може сигналізувати як безкінечність горя ліричного героя, для якого смерть матері – сукупність усіх інших смертей, так і асоціюватися з плачем матері Рахіль, матері єврейського народу: «Чути голосіння в Рамі, плач і ридання велике: Рахіль плаче за дітьми своїми і не може заспокоїтися, бо їх нема» (Пс. Матв, 2:18) [2, с. 12].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, художній концепт ПАМ'ЯТЬ у віршованому просторі німецькомовних поетів єврейського походження має індивідуально-авторські характеристики, що зумовлено специфічним світовідчуттям поетів, для яких Голокост був особистим горем. Перспективним вбачаємо цілісне дослідження художнього концепту ПАМ'ЯТЬ у творах поетів Голокосту.

Джерела та література

1. Мифы народов мира : энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М. : Сов. энцикл., 1987. – Т. 1. – 671 с.
2. Новий Завіт з Додатком Псалмів і Притч: Діана (Джордж) Деркач, Еванджел Байбл Транслейторс Енд Міністріс. – Луцьк : РТ «МКФ «Християнське життя»», 2012. – 554 с.
3. Рихло П. Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст : монографія / П. Рихло. – Чернівці : Рута, 2005. – 584 с.
4. Сузнель А. де. Символіка людського тіла : [пер. з фр.] / А. де Сузнель. – К. : Знання-Прес, 2003. – 566 с.
5. Celan P. Die Gedichte. Kommentierte Gesamtausgabe / P. Celan. – Frankfurt a/M. : Suhrkamp, 2005. – 1000 S.
6. Deutsche Gedichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Auswahl für Schulen. – Düsseldorf : August Bagel Verlag, 1981. – 757 S.
7. Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur : in sechs Bänden. – von Prof. Dr. Anselm Salzer und Prof. Eduard von Tunk. – Band VI. : Von 1933 bis zur Gegenwart. – Neumann und Göbel Verlag.
8. Pöggeler O. Der Stein hinterm Aug: Studien zu Celans Gedichten / Otto Pöggeler. – München : Fink, 2000. – 195 S.

Лещук Юлія. Художественный концепт ПАМ'ЯТЬ в стихах немецкоязычных поэтов еврейского происхождения: особенности вербализации. Еврейская судьба после Холокоста – тематическое ядро лирики многих поэтов еврейского происхождения. В стихах Нелли Закс, Эльзы Ласкер-Шюлер, Пауля Целана и Розы Ауслендер, которые являются материалом исследования в рамках статьи, неотъемлемой составляющей жизни после Холокоста является мотив травматической памяти о погибших. Специфика поэтической памяти в стихотворном пространстве рассматривается в форме художественного концепта, который сочетает в себе индивидуально-авторские, этнокультурные и текстуальные особенности, позволяет проследить имплицитное и эксплицитное наполнения мотива памяти.

Особенностью мотива памяти о погибших во время Холокоста является то, что это не совокупность воспоминаний, а всеохватывающее травматическое мироощущение, которое локализуется в одном человеке, базируется на синдроме «целевших», что, соответственно, влияет на дальнейшую жизнь лирических героев. Художественный концепт ПАМ'ЯТЬ является единицей индивидуально-авторского мироощущения, в котором прослеживаем такие концептуальные признаки, как одиночество, страх, потеря веры в Бога, эсхатологические настроения и т. п.

Ключевые слова: художественный концепт, оксюморон, эвфемизм, метафора, параллелизм, концептуальная метафора.

Leshchuk Yulia. Verbalization of the Artistic Concept MEMORY in the Poetry of German-Speaking Poets of Jewish Origin: the Peculiarities of Verbalization. Jewish fate after the Holocaust is the thematic core of the poetry of many poets of Jewish origin. In poems of Nelly Sachs, Else Lasker-Schüler, Paul Celan and Rose Ausländer, which is a research material in the article, an integral part of life after the Holocaust is the motive of the traumatic memory of the victims. The specificity of poetic memory is analyzed in the form of an artistic concept, which combines author-individual, ethno-cultural and textual features, the implicit and explicit plans of the memory motive.

The peculiarity of the notion of memory of the victims of the Holocaust is that it is not a number of memories that one has, it is a traumatic feeling of a world that is localized in one person, based on the syndrome of “survivors” that outlines and influences the further life of poets. The structure of the artistic concept is presented as a hierarchical unity of the three elements – ethno-cultural, individual components and textual features, where the following conceptual features can be outlined as loneliness, fear, loss of faith in God, the eschatological elements.

Key words: artistic concept, oxymoron, euphemism, metaphor, parallelism, conceptual metaphor.

Стаття надійшла до редколегії
25.03.2016 р.